

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1. Програмні матеріали	9
1.1. Навчальна програма з соціальної психології	9
1.2. Робоча навчальна програма з соціальної психології (індивідуальний розділ ECTS – інформаційного пакета)	16
Орієнтовний зразок титульної сторінки	16
Пояснювальна записка	17
Опис дисципліни	23
Розділ 2. Змістові модулі	34
<i>Модуль 1. Соціальна психологія як наука і навчальний предмет ..</i>	<i>34</i>
<i>Модуль 2. Методи соціально-психологічного дослідження .....</i>	<i>76</i>
<i>Модуль 3. Проблема групи в соціальній психології .....</i>	<i>93</i>
<i>Модуль 4. Проблема особистості в соціальній психології .....</i>	<i>125</i>
<i>Модуль 5. Проблема спілкування .....</i>	<i>138</i>
Розділ 3. Завдання для самоконтролю та екзаменаційного контролю	161
3.1. Завдання для самоконтролю	161
3.2. Питання до екзамену	166
Розділ 4. Орієнтовна тематика курсових та контрольних робіт	171
4.1. Орієнтовні тематичні напрямки курсових робіт	171
4.2. Варіанти контрольних робіт	173
Список літератури до курсу (вихідне інформаційне забезпечення)	184
<i>Додаток 1. Основні вимоги до побудови анкети .....</i>	<i>191</i>
<i>Додаток 2. Соціометричний метод .....</i>	<i>194</i>
<i>Додаток 3. Парний рейтинг .....</i>	<i>208</i>
<i>Додаток 4. Орієнтовна схема соціально-психологічної характеристики учнівського класу .....</i>	<i>209</i>
<i>Додаток 5. Орієнтовна схема соціально-психологічної характеристики учня .....</i>	<i>211</i>
<i>Додаток 6. Десять заповідей, які сприяють гармонії міжособистісних стосунків (за І. Томаном) .....</i>	<i>213</i>
<i>Додаток 7. Негативні звички, які перешкоджають взаєморозумінню людей (за І. Томаном) .....</i>	<i>216</i>

ПЕРЕДМОВА

У навчально-методичному посібнику здійснено спробу запровадити в педагогічних університетах на рівні кафедри кредитно-модульну систему навчання з соціальної психології – науки, яку в 30–50-х роках ХХ ст. спіткала трагічна доля педології, психотехніки, генетики.

На засвоєння курсу відводиться 3 кредити (108 годин). Зміст навчальної дисципліни побудований на основі найбільш відомих підручників і посібників з соціальної психології, зокрема: «Соціальної психології» (Корнев М.Н., Коваленко А.Б. – К., 1995; Савчин М.В. – Дрогобич, 2000; Орбан-Лембрик Л.Е. – К., 2003; Москаленко В.В. – К., 2005 та ін.), російських однойменних видань (за ред. А.В. Петровського. – М., 1988; Андреевої Г.М. – М., 2001; Шибутані Т. – Ростов н/Д, 1998 та ін.), західноєвропейських джерел (Бандура А., Берн Е., Корнеліус Ж., Мід Дж. та ін.).

Використаний також авторський матеріал, який є результатом багаторічних узагальнень досягнень соціально-психологічної науки та власного досвіду з практики педагогічної діяльності.

Навчальний курс з соціальної психології – це низка змістових частин (модулів), які складаються з *лекційних і практичних занять, індивідуальної роботи під керівництвом викладача (ІРС), самостійної роботи студентів (СРС), вихідної бібліографії*. У кожному модулі передбачені опорні конспекти лекцій та вибіркове тлумачення основної термінології.

Максимальна кількість балів за кожний модуль може бути отримана в результаті якісного і своєчасного виконання завдань, оскільки інакше викладач змушений буде знижувати оцінку за спеціальною шкалою.

У процесі СРС, підготовки до практичних занять, ІРС студентам необхідно використовувати не лише літературу, яка подана в кожному модулі, а працювати з усім комплексом вихідного інформаційного забезпечення, зміст якого не може бути вичерп-

ним. Важливо звертатися до фахової періодики, зокрема журналів «Соціальна психологія», «Практична психологія та соціальна робота», «Початкова школа», «Рідна школа», «Педагогіка і психологія», газети «Освіта», «Освіта України» тощо.

Вихідне інформаційне забезпечення умовно поділяється на основне та додаткове. Водночас література, передбачена для використання на конкретних практичних заняттях, має власну класифікаційну специфіку, у чому легко переконатися, якщо порівняти обидва списки першоджерел. Автор свідомо здійснив цей крок, щоб студенти користувалися всіма першоджерелами, а не обмежувалися рамками тих, які пропонуються як першочергові для вивчення окремого модуля.

Посібник побудований, передусім, на основі принципів:

- 1) достовірності інформації;
- 2) системності викладу матеріалу, який призначений для використання в педагогічній діяльності;
- 3) встановлення міждисциплінарних зв'язків;
- 4) поєднання досягнень кредитно-модульної системи навчання з традиційними формами навчальної роботи у вищих навчальних закладах;
- 5) планомірної взаємодії суб'єктів навчального процесу (викладачів і студентів) на засадах діалогу та монологу.

Автор прагнув дотриматися всіх вимог, які висуваються до процедури реалізації кредитно-модульного навчання в системі роботи вищого навчального закладу на конкретних заняттях. Як наслідок, зібраний матеріал становить завершений інформаційний цикл, який передбачає різноманітні види діяльності викладача і студентів та дозволяє їм виокремити стратегічні й тактичні завдання в курсі вивчення навчальної дисципліни.

Опорні конспекти лекцій містять основні матеріали, передбачені навчальною програмою курсу для педагогічних університетів. Вони не є завершеним викладом інформації, це, скоріше, своєрідні «вузлові» пункти, «підказки», які допомагають студентам зорієнтуватися у величезному інформаційному масиві. Підібраний матеріал, на думку автора, є умовою соціально-психологічної підготовки педагога, обов'язковою складовою його професійної майстерності.

У деяких модулях автор свідомо уникає окремих складників лекційного плану, натомість пропонуючи розглядати їх на практичних заняттях. Крім того, не висвітлені в посібнику сплановані питання лекцій будуть з'ясовуватися викладачем безпосередньо на лекційних заняттях. Такий підхід сприяє раціона-

льному дозуванню часу, оскільки усувається необхідність деталізувати питання, основний зміст яких викладений в опорних лекціях, і навпаки. Ця навчальна стратегія передбачає розвиток у студентів умінь порівнювати інформаційний масив лекційних і практичних занять і водночас перешкоджає шаблонному сприйманню досконалих зразків основних напрямків тем, що є передумовою формування аналітичних якостей особистості. Завдання лектора полягає не стільки у фіксації основних напрямків тем, скільки в їх коментуванні, що підвищує рівень пізнавальної активності студентів.

Контрольні роботи, варіанти додаткових завдань можна застосовувати як елементи СРС або ІРС, поточного контролю. Тематика курсових робіт потенційно сприятиме виокремленню в студентів навчальних перспектив під час вивчення певних тем.

Важливе значення належить роботі з термінологією. Окремі визначення розглядаються на лекційних заняттях і в групі вихідних понять позначаються знаком (*). Решту слід опрацювати самостійно. Такий підхід конкретизує понятійний апарат, який необхідно засвоїти в процесі вивчення соціальної психології. Передбачається також опрацювання інших першоджерел, а не обмеження тими, що названі в цьому посібнику.

У додатках пропонуються способи проведення соціометричного методу, парного рейтингу тощо як результати авторської апробації у власній практичній діяльності, уривки праць інших вчених, що сприяють популяризації соціально-психологічного знання.

До беззаперечних переваг кредитно-модульної системи навчання належать переорієнтація студентів на індивідуальну роботу з викладачем та самостійне опрацювання наукової літератури. Крім того, вивільнення викладача від аудиторного навантаження потенційно сприяє його мобільності, а отже, розширює можливості для пізнання інтелектуального потенціалу кожного студента, забезпечує практичну, а не деклараційну реалізацію диференційованого підходу.

Посібник слід розглядати як пробний у впровадженні кредитно-модульної системи навчання, безпосереднє використання якого в навчальному процесі, імовірно, виявить резерви для подальшого вдосконалення його змісту. Водночас важливо зберегти здобутки традиційних форм навчання, тому вони також відображені в посібнику. Автор поділяє сумніви своїх рецензентів, коли нетипові навчальні технології розглядаються мало не панацеєю в розв'язанні актуальних освітніх проблем.

Українська система освіти, незважаючи на численні негаразди, не поступається за рівнем якості освіти західноєвропейських країн. Її входження в єдиний освітній простір має бути виваженим. Наша психолого-педагогічна історія знала немало різних методів навчання, які претендували на винятковість, однак не витримали випробувань на життєздатність, оскільки не давали ефективних результатів.

Освітня позиція України повинна полягати не в механічному застосуванні цієї форми навчання в системі роботи вищого навчального закладу та в пристосуванні до неї вітчизняних наукових досягнень. Навпаки, наші історичні методичні технології також мають бути засобом прогресування освіти, а не простим доповненням до пропонованих нам західноєвропейських.

Слід враховувати специфіку застосування кредитно-модульної системи на терені української педагогіки. Іншими словами, слід зберегти основні теоретичні засади вітчизняної психолого-педагогічної науки та пропагувати наукові здобутки українських учених. Тут має превалювати здоровий консерватизм, завдяки якому освітній простір України не втратив поступального руху в непростий для себе період кінця ХХ – початку ХХІ століття і залишився конкурентоспроможним. Зрештою, консерватизм врятував систему освіти в непростий час суспільних трансформацій.

Хоча Франція і Нідерланди за результатами своїх референдумів виступили у 2005 році проти Євросоюзу, однак проблема інтеграції європейської освіти залишається. Очевидно, справа тут не в протесті проти інтеграційних процесів, а в пошуку оптимальних засобів їх реалізації, які б задовольняли всіх суб'єктів Євросоюзу, зокрема сприяли збереженню їх національної самобутності. Тому кредитно-модульна система навчання, претендуючи на уніфікацію європейських освітніх систем, критеріїв оцінки знань тощо, повинна враховувати освітні реалії, неповторність кожної держави. Інакше виникне безальтернативна система освіти, як це було колись в СРСР.

Сподіваємося, що апробація матеріалу посібника з'ясує не лише переваги, які нині більше декларуються, а й недоліки кредитно-модульного навчання в умовах сучасної пізнавальної ситуації, що дозволить визначитися з його перспективами в системі освіти України.

Складність розробки таких посібників полягає у відсутності уніфікованого європейського освітнього простору. Для України це особливо складно, враховуючи тривалий період практичної

освітньої ізоляції в межах СРСР. Однак накопичена в наших вищих навчальних закладах на рівні кафедр інформаційна база про впровадження кредитно-модульної системи навчання в освітній процес з кожним роком прогресує і створює передумови для створення в майбутньому фундаментальних посібників з різних навчальних дисциплін.

Важливо розробити такий посібник, який мав би теоретико-прикладну спрямованість, зорієнтовував учителя на реалізацію соціально-психологічних ідей та самостійний науковий пошук.

Зміст посібника, особливості викладу матеріалу можна використати для дистанційної системи навчання.

Автор висловлює вдячність за доречні побажання, зауваження, уточнення, які будуть враховані в подальших виданнях.

Програмні матеріали

1.1. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Затверджена на засіданні вченої ради Глухівського державного педагогічного університету (протокол № 1 від 02.09.2004).

Соціальна психологія як наука і навчальний предмет. Предмет і завдання соціальної психології. Структура предмета соціальної психології. Соціально-психологічна реальність. Принципи соціальної психології. Соціальна психологія і соціологія. Проблеми соціальної психології. Завдання і перспективи соціальної психології.

Соціальна психологія і сучасне суспільство. Форми духовної діяльності. Зв'язок соціальної психології з іншими науками (соціальна філософія, соціологія, історія, педагогіка, політологія та ін.). Місце соціальної психології в системі психологічного знання (вікова психологія, педагогічна психологія, етнопсихологія та ін.). Соціальна і педагогічна психологія (Я.Л. Коломинський, А.А. Реан та ін.). Соціальна психологія і соціальна педагогіка. Соціально-психологічні особливості публіки та аудиторії. Соціальна психологія і психотехніка (О.К. Гастев, П.М. Керженцев та ін.). Соціальна психологія і психологія управління (О.М. Бандурка, С.П. Бочарова, О.В. Землянська, Є.Н. Кішкель, Л.Е. Орбан-Лембрик, Ф. Генон та ін.). Соціальна психологія і політична психологія.

Предмет, проблеми, завдання прикладної соціальної психології (Т.С. Яценко). Основні сфери застосування прикладної соціальної психології. Соціальна психологія педагогічного менеджменту. Тренінг міжособистісного спілкування (Д. Джонс).

Короткий історичний нарис виникнення і становлення соціальної психології. Хронологічні етапи розвитку соціально-психологічного знання: 1. Античність (VI ст. до н.е. – IV ст. н.е.). 2. Середньовіччя (VI–XIV ст.). 3. XVII ст. (актуалізація соціально-психологічних ідей). 4. XVIII – кінець XIX ст. (формування предмета соціальної психології). 5. XX–XXI ст. (розвиток соціальної психології як окремої галузі психологічного знання).

Основні етапи розвитку соціальної психології в XX ст. як віхи її досягнень: 1. Експериментально-прикладний етап (початок XX – 20-ті роки XX ст.) (Ф. Тейлор, Е. Мейо, Ч. Кулі, Г. Зіммель та ін.). 2. Експериментальний етап (20–50-ті роки XX ст.) (В.М. Бехтерев, К. Левін, В. Меде, Ф. Олпорт та ін.). 3. Становлення соціальної психології як окремої галузі психологічного знання (50–70-ті роки XX ст.). 4. Домінування соціально-психологічної проблематики в умовах глобалізації, інтегрування людських спільнот (кінець XX – початок XXI ст.).

Основні форми соціально-психологічного знання. Психологія народів (В. Вундт, М. Лацарус, О.О. Потебня, Г. Штейнталь). Психологія мас (Г. Лебон, С. Сігеле, Г. Тард). Психологія натовпу (Г. Лебон, М.К. Михайловський, Г. Тард, З. Фрейд). Теорія інстинктів соціальної поведінки (У. Мак-Даугалл). Соціологія (О. Конт) і психологія. Розвиток соціальної психології в СРСР: 1. 20–30-ті роки XX ст. – проблеми колективу, вивчення впливу колективу на особистість (Є.А. Аркін, В.М. Бехтерев, О.С. Залужний, Н.К. Крупська, А.С. Макаренко та ін.); дослідження психології соціалістичного змагання (Л.І. Братцева, М.Ф. Добринін, В.М. Коган, М. Маро-Левітіна, Д.І. Рейтинбарг та ін.); соціально-психологічні аспекти управління (Л. Бизов, Н.А. Вітке, О.К. Гастев, Б.В. Бабин-Корень та ін.); проблеми психології умовних соціальних груп (вікових, професійних та ін.) (С.М. Доброгаєв, П.І. Люблінський та ін.); проблема спілкування (Л.С. Виготський, А.Б. Залкінд, П.І. Люблінський та ін.). Домінування соціологічного (Л.М. Войтоловський, М.О. Рейснер та ін.) та психологічного підходів (П.П. Блонський, К.М. Корнілов та ін.) в аналізі соціально-психологічних явищ. Соціальна психологія і педологія (Є.А. Аркін, І.А. Арямов, П.П. Блонський, Л.С. Виготський, А.Б. Залкінд, О.С. Залужний, С.С. Моложавий та ін.). 2. 40-50-ті роки XX ст. – вплив колективу на розвиток творчого мислення (Є.Д. Варнакова); сім'я і розвиток особистості (Л.І. Божович, Є.П. Єресь, Л.С. Славіна та ін.); вивчення соціально-психологічної проблематики в загальній, дитячій психології, психології праці (Б.Г. Ананьєв, М.Ф. Беляєв,

В.М. Колбановський, В.М. М'ясищев, П.А. Просецький, В.О. Сухомлинський та ін.). З. 60-90-ті роки ХХ ст. – виокремлення предмета соціальної психології як самостійної галузі психологічного знання (А.А. Бодалєв, О.Г. Ковальов, Є.С. Кузьмін, В.М. М'ясищев, Б.Д. Паригін, К.К. Платонов та ін.); створення підручників із соціальної психології (Г.М. Андреева, А.В. Петровський, Б.Ф. Поршнев та ін.).

Соціальна психологія в Україні (О.В. Киричук, М.Н. Корнев, А.Б. Коваленко, В.В. Москаленко, Л.Е. Орбан-Лембрик, Т.М. Титаренко та ін.). Соціальна психологія в Росії (Г.М. Андреева, А.В. Петровський, А.А. Реан, Г.В. Старовойтова, М.Г. Ярошевський та ін.).

Основні напрямки наукового знання в сучасній зарубіжній соціальній психології (біхевіоризм, гуманістична психологія, когнітивна психологія, психоаналіз).

Основні вихідні поняття: біхевіоризм, гуманістична психологія, когнітивна психологія, класична теорія організації, «масова поведінка», неокласична теорія організації, «нова соціально-економічна парадигма», педагогіка, політологія, психотехніка, психоаналіз, психологія мас, психологія народів, соціологія, соціальна психологія, соціально-психологічна реальність, теорія інстинктів соціальної поведінки, філософія.

Методи соціально-психологічного дослідження. Методологічні основи соціально-психологічного дослідження. Загальні вимоги до методів соціально-психологічного дослідження. Основні компоненти дослідження. Якісна характеристика дослідження. Принцип репрезентативності.

Спостереження. Експеримент. Опитування (бесіда, анкета, інтерв'ю). Тести («Ділові ситуації», діагностика міжособистісних стосунків Т. Лірі, методика PARI, методика Рене Жіля). «Решітка протистояння позицій». Референтометрія. Техніка репертуарних решіток (TRP). Парний рейтинг. Соціометрія (І.П. Волков, Я.Л. Коломинський, Дж. Морено, В.І. Паніотто та ін.).

Вихідна обробка даних. Методи статистичної обробки соціально-психологічної інформації (рангова кореляція, лінійна кореляція). Основні види середніх значень.

Основні вихідні поняття: анкета, анкетування, бесіда, валідність, достовірність, експеримент, залежні змінні, інтерв'ю, методологія, надійність, незалежні змінні, парний рейтинг, принцип репрезентативності, референтометрія, соціометрія, спостереження, тест, техніка репертуарних решіток (TRP), точність.

Проблема групи в соціальній психології. Поняття «групи» в соціальній психології. Історія досліджень «групи» як проблеми соціальної психології (С. Аш, Ч. Кулі, Е. Мейо, М. Шеріф та ін.). Основні підходи до вивчення малих соціальних груп: соціометричний (І.П. Волков, О.В. Киричук, Я.Л. Коломинський, Дж. Морено, В. Паніотто, В.А. Ядов та ін.); групова динаміка (К. Левін); психоаналіз (А. Байон, В. Бенніс, З. Фрейд, Г. Шепард, В. Шутц та ін.); інтеракціонізм (Дж. Мід). Види груп. Ознаки групи (А. Зандер, Д. Картрайт, Ж. Мартен, Г. Хоманс та ін.). Взаємостосунки в групі. Механізми групової динаміки: розв'язання внутрішніх групових суперечностей (А.Г. Кирпичник), «ідіосинкразичний кредит» (Е. Холландер), психологічний обмін (І. Олтмен, Д. Тейлор).

Мала група як соціально-психологічне явище (С.П. Слаква). Види малих груп, їх структура. Концепції і моделі розвитку малої групи: 1) двовимірна модель (А. Роарк, Г. Стенфорд, Б. Такмен); 2) одновимірна модель Е. Мабрі; 3) концепція діяльнісного опосередкування міжособистісних стосунків, або стратометрична (А.В. Петровський); 4) концепція поетапного розвитку групи, або параметрична (Л.І. Уманський, А.М. Лутошкін); 5) колектив як вищий рівень розвитку групи, що формується на засадах спільної соціальної та значущої діяльності (І.П. Волков, О.В. Киричук, О.С. Чернишов та ін.).

Стадії розвитку малої групи. Групові норми та нормативна поведінка. Груповий тиск. Типи конформної поведінки (В.С. Чудновський). Рівні конформної поведінки. Вплив меншості на групу. Референтні групи (Р. Мертон, А.В. Петровський та ін.). Соціально-психологічний зміст групової згуртованості (Д. Картрайт, А. Лотт, Б. Лотт, А.В. Петровський, Л. Фестінгер). Міжособистісна сумісність (І.Б. Антонова, М.М. Обозов, А.М. Обозова, Р.М. Кричевський та ін.). Групові конфлікти (Р. Блейк, М. Вебер, Н.В. Гришина, Дж. Мутон та ін.). Лідерство і керівництво в малій групі. Стилі лідерства і керівництва (Г.М. Андреева, Р. Блейк, К. Левін, Дж. Мутон, Б.Д. Паригін, Ф. Фідлер та ін.).

Прийняття групового рішення (Ч. Морріс, Л.І. Уманський, Д. Хакмен та ін.). Особливості та механізми групової дискусії. Психологічні особливості великих стабільних соціальних груп. Категорія великої групи як соціальних спільностей в соціальній психології. Класифікація великих соціальних груп (Б.А. Грушин).

Концепція колективу А.С. Макаренка. Функції груп та колективів.

Етнічні групи (В. Вундт). Соціальна психологія і етнопсихологія. Ментальність (Б.А. Душков). Національний характер (М.О. Бердяєв, П.І. Гнатенко). Національна свідомість. Український національний характер (В. Винниченко, П. Гнатенко, О. Донченко, М. Костомаров, Ю. Кульчицький, Ю. Липа, В. Липинський, С. Таглін, Д. Чижевський та ін.).

Учнівський клас як різновид групи. Вікова періодизація соціально-психологічного розвитку особистості в групі (А.В. Петровський). Механізми соціалізації в учнівській групі. Умови ефективної діяльності учнівського колективу. Соціально-психологічні наслідки збільшення чисельності колективу. Динаміка взаємостосунків у групах ровесників. Статева диференціація в групах дітей та її врахування в практиці педагогічної діяльності.

Особистість педагога як чинник становлення міжособистісних стосунків в учнівській групі.

Сім'я як різновид малої соціальної групи. Типи сім'ї. Функції сім'ї. Основні закономірності сімейного спілкування (Т.М. Афанасьєва). Формування дитячої особистості в сім'ї (В.О. Сухомлинський). Сім'я і навколишня дійсність. Дитяча особистість і процес соціалізації (А.Б. Добрович). Соціально-психологічні аспекти сімейного виховання (В.П. Левкович).

Основні вихідні поняття: атракція, велика група, група, групова рішення, двовимірні моделі розвитку групи, зв'язки в групі (ієрархічні, повні, ланцюжкові, радіальні, фронтальні), згуртованість, «ідіосинкразичний кредит», інформаційний вплив, керівництво, колектив, компроміс, конформізм, конфлікт, лідерство, мала група, «меншість», нормативний вплив, одновимірні моделі розвитку групи, психологічна сумісність, референтність, стадії розвитку групи (номінальна, асоціація, кооперація, корпорація, автономія, колектив), чинники соціалізації.

Проблема особистості. Соціально-психологічні теорії особистості (І.Т. Блажава, Л.І. Божович, В.М. М'ясищев, К.К. Платонов, А.С. Прангішвілі, Д.М. Узнадзе та ін.). Соціально-психологічна структура особистості (Б.Г. Ананьєв, Є.С. Кузьмін, К.К. Платонов, Л.В. Сохань, В. Фрідрих та ін.).

Соціалізація як соціально-психологічна категорія. Філогенез і соціалізація. Онтогенез і соціалізація. Джерела, чинники та інститути соціалізації. Етапи соціалізації особистості. Чинники соціалізації (Н.В. Андреевкова, Т. Шибутані та ін.). Статус особистості в групі як засіб референтного впливу в групі

(В.Б. Ольшанський, Т. Шибутані та ін.). Соціальні ролі в групі (Л.П. Буєва, І.С. Кон, Є.С. Кузьмін, Р. Ліптон, Т. Ньюком, Б.Д. іПаригін, Е.І. Шаріпов та ін.). Генезис ролі. Позиція особистості (А. Адлер). Позиція як інтегральна система вибіркового відносин особистості (Б.Г. Ананьєв, Є.В. Беляєв, Л.І. Божович, І.С. Кон, А. Кречмер, В.М. М'ясищев, Б.Д. Паригін та ін.). Соціальне очікування (М. Гомелаурі). Соціальна установка як центральний елемент позиції (Ф. Знанецький, В.М. М'ясищев, У. Томас, Д.М. Узнадзе, В.О. Ядов та ін.). Соціальна установка (атитюд) і реальна поведінка. Авторитет і престиж особистості.

Показники взаємного впливу в групі: соціальна фасилітація, соціальна інгібіція, публічний ефект, коакційний ефект, інтеракція.

Соціально-психологічні аспекти статі. Стать як предмет соціально-психологічного аналізу. Психологічна стать та статеворольова поведінка. Особливості формування чоловічої та жіночої особистості. Гендерні аспекти суспільного та індивідуального життя (Т.М. Говорун).

Основні західноєвропейські концепції про становлення особистості: психоаналіз (З. Фрейд); інтеракціонізм (І. Майшелл); теорія рис (Р. Кеттел, Г. Олпорт); гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерс).

Основні вихідні поняття: авторитет, індивід, індивідуальність, інтеракція, коакційний ефект, особистість, позиція особистості, престиж, публічний ефект, роль, соціальна фасилітація, соціальна інгібіція, соціально-психологічна установка (атитюд), соціалізація, соціальне очікування, статус.

Проблема спілкування. Спілкування як соціально-психологічний феномен. Спілкування в структурі суспільних відносин і міжособистісних стосунків. Категорія спілкування в провідних вітчизняних авторських психологічних концепціях (Б.Г. Ананьєв, Г.М. Андреева, Г.С. Батищев, Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, М.С. Каган, В.А. Кан-Калик, О.В. Киричук, Я.Л. Коломинський, І.С. Кон, О.О. Леонт'єв, М.І. Лісіна, Б.Ф. Ломов, А.В. Мудрик, К.К. Платонов, Л.О. Резников, С.Л. Рубінштейн, В.С. Соковнін, А.Д. Урсул та ін.).

Вікові типи спілкування (М.І. Лісіна, А.В. Мудрик, Д.Б. Ельконін та ін.). Основні бар'єри в міжособистісному спілкуванні. Позашкільне спілкування (І.С. Полонський).

Спілкування як форма вияву активності особистості. Сторони спілкування (комунікативна, перцептивна, інтерактивна) (Г.М. Андреева). Функції спілкування.

Спілкування як обмін інформацією. Види інформації. Засоби комунікації. Психологічна природа засобів спілкування. Психологічні особливості вербальної комунікації. Психологічні особливості невербальної комунікації. Проблема інтерпретації невербальної поведінки. Комунікативні бар'єри та способи їх подолання.

Спілкування як сприймання людьми одне одного. Почуття й емоції в спілкуванні. Психологічний вплив у процесі спілкування. Механізми взаєморозуміння (ідентифікація, егоцентризм, емпатія, рефлексія, каузальна атрибуція, стереотипізація, ефект ореолу, новизна об'єкта та ін.). Механізми психологічного впливу та соціально-психологічні форми його реалізації (зараження, паніка, навіювання, наслідування, мода, чутки, плітки). Стратегії і тактики психологічного впливу. Правила ефективного психологічного впливу. Труднощі міжособистісного спілкування. Психологія утрудненого спілкування. Самотність, аутичність і відчуження як форми дефіцитного спілкування.

Спілкування як взаємодія. Різновиди взаємодії. Структурний аналіз міжособистісної взаємодії. Соціально-психологічні типи взаємодії. Конфлікт як особливий вияв конкурентної взаємодії. Експериментальні схеми реєстрації взаємодії.

Місце спілкування в системі взаємовідносин людей і його соціально-психологічні механізми. Соціально-психологічні основи педагогічного спілкування. Соціальна установка і процес спілкування.

Соціально-психологічні основи педагогічної діяльності. Соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі як феномен соціально-психологічної реальності. Особливості міжособистісної взаємодії в шкільному середовищі. Проблема управління педагогічним колективом. Стили педагогічного спілкування. Соціальні педагогічні ролі (В.С. Агєєв, Г.М. Андрєєва, Н.П. Анікєєва та ін.). Особистість педагога як важливий чинник становлення дитячого колективу. Соціально-психологічні основи авторитету. Особливості спілкування з сім'єю як різновидом малої групи.

Основні вихідні поняття: бар'єри спілкування, зараження, засоби комунікації, інформація (спонукальна, констатувальна, аксіальна, ретіальна), матеріальне спілкування, механізми взаєморозуміння (егоцентризм, емпатія, ефект новизни, ефект ореолу, ефект первинності, ідентифікація, каузальна атрибуція, рефлексія, стереотипізація), міжособистісне спілкування, соціально-психологічний клімат, соціальні педагогічні ролі, стилі

Наукове видання

Валерій Миколайович Поліщук

Соціальна психологія
(програмні основи, змістові модулі,
інформаційне забезпечення)

Навчально-методичний посібник

Директор видавництва Р.В. Кочубей
Головний редактор В.І. Кочубей
Технічний редактор Н.Ю. Курносова
Дизайн обкладинки і макет В.Б. Гайдабрус
Комп'ютерна верстка Д.І. Іовенко

ТОВ «ВТД «Університетська книга».
40030, м. Суми, вул. Кірова, 27.
E-mail: publish@book.sumy.ua

Відділ реалізації:
тел./факс: (0542) 21-26-12, 21-11-25;
e-mail: info@book.sumy.ua

Підписано до друку 23.03.06.
Формат 60x90 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура Скулбук. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13,56. Обл.-вид. арк. 12,4.
Тираж 1000 прим. Замовлення № 2151

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 489 від 16.06.2001

Надруковано відповідно до якості наданих діапозитивів
у ПП «Принт-Лідер»
Україна, 61070, м. Харків, вул. Рудика, 8